

kyistä perussuomalaista puoluetta Alkion historiallisen aateperinnön jatkajana.

Keskustalaisessa aateperinnös- ja puolueen käytännön politiikassa Alkiota on tulkittu ja sovellettu eri tavoin eri vuosikymmeninä. Häneen on vedottu milloin minkäkin asian merkeissä. Monet politiikan toimijat eivät näytä edes tuntevan kovin syvällisesti oppisänsä aatteellista perintöä. Siksi maalaisliitto-keskustan historiaan on sisällynyt myös jännite alkio-laisen idealistisen aateperinnön ja käytännön inhorealisticen politiikan välillä. Jos syvällisesti aatteellinen ja isänmaallinen maalaisliiton johtava poliitikko, evankelinen Wiljami Kalliokoski (1894–1978) tunsikin aikanaan vahvasti Alkion aateperinnön, oli valtopoliitikko Urho Kekkonella (1900–1986) vähän eri positio maalaisliiton aatteelliseen oppisänsään. Kekkonen kertoi eräässä yhteydessä kyllä tutustuneensa Alkion teksteihin, mutta kostuneensa tämän ajattelusta varsin vähän.

”Ajan henki” näkyi selvästi erityisesti monien nuoremman polven keskustalaisten Alkio-tulkinnassa 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella. Alkio oli heille ”radikaalin” esikuva. K-linjan ”alkiolais-kekkoislainen” ajattelu haluttiin esittää vastapainoksi puolueen vanhemman polven ”taantumuksellisille agraareille”. Kuitenkin K-linjan ja Neuvostoliiton tuella sittemmin tasavallan presidentiksi pyrkinyt Ahti Karjalainen totesi *Helsingin Sanomille* 22.2.1981, että Alkion peräänkuuluttama ”köyhän asia” oli tuolloin samaa kuin elinkeinoelämän asian ajaminen. Ajankohdan yksi huvittavimmista Alkio-tulkinnista liittyi keskusteluun Mainos-TV:n uutisista. Eteläpohjalainen *Ilkka*-lehti arvost-

teli 17.6.1980 keskustapuolueen nuoria alkio-laisuuden väärintulkinnasta. Jotkut keskustanuoret olivat näet katsoneet, että nämä vaihtoehdot olisivat isku ”alkiolaisuutta vastaan”. Voi pyhä Sylvi!

Jos vielä 1980-luvun alkupuolen alkio-laisuutta koskeneessa keskustelussa oli virheellisiä tulkintoja, paradokseja ja päivänpolitiikan mukanaan tuomaa kuorrutusta, on huomattava, että samoihin aikoihin nousi myös se Alkio-renessanssi, joka nosti Alkion aatehistorialliset näkökulmat syvällisen keskustelun kohteeksi. Yksi osoitus tästä oli Juha Kuisman ja Alpo Rusin teos *Avaus äärikeskustaan*. Myöhemmin eräät muut vaikuttajat – kuten jo mainittu Seppo Niemelä – nostivat esiin Alkion aatteita. Myös Paavo Väyrynen osoitti aatteellis-ideologisissa pohdintoissaan päivänpoliittisista tavoitteistaan huolimatta aatehistorian tajuja.

Tuure Holopaisen tutkimus on paitsi ansiokas aate- ja oppihistoriallinen selvitys myös merkittävä puheenvuoro poliittiseen keskustaan jäsenyville Alkion perillisille. Aatteellisten lähtökohtien ja arkipäivän politiikan inhorealismien välille jää kuitenkin tietty kuilu. Lainaan Alkiota vuodelta 1908: ”Jokaisen puolueen ohjelmaan sellaisenaan sisältyy arvokas ihanne. Vahinko vain, että niin suunnattoman harvoilla ihmisillä on selvillä oman puolueensa ihanteet, s.o. ydintarkoitukset. Juuri tästä tietämättömyydestä johtuukin pilaantunut puolue-elämä.”

Jouko Talonen
Kirkkohistorian professori
Helsingin yliopisto

VILLE JALOVAARA
Myrskyä ja mystiikkaa:
Suomen tasavallan
presidentit ja kirkko.
Helsinki: Kirjapaja 2018.
282 s.

Matkustin junalla alakouluikäisenä 1970-luvun lopulla viettämään lomaa serkkujeni luokse Pohjanmaalle. Jollakin väliasemalla kyytiin nousi vanhus, joka osoittautui sekä puheliaksi että hurskaaksi. Vanhus kertoi tunteneensa aikanaan läheisesti presidentti Kyösti Kallion ja tämän Kaisa-vaimon. Se kuulosti pikkupojan korvissa jännittävältä. Ennen kuin juna saapui pääteasemalle, nainen pyysi saada lausua yhdessä iltarukouksen. Se taas tuntui kiusalliselta.

Hämmäntävä muisto tuli mieleeni lukuessani Ville Jalovaaran kirjaa.

Myrskyä ja Mystiikkaa on tietokirja, jonka esipuheessa kirjoittaja lupaa ”katsauksen siihen, miten kukin presidentti on suhtautunut elämässään ja työssään kirkkoon ja uskontoon”. Tutkimuksesta ei siis ole kyse, mutta Ville Jalovaara tekee sen, minkä lupaa. Hän on kirjoittanut tietokirjan yleisesti kiinnostavasta aiheesta, joka sellaisenaan palvelee lukijoita yksin kansiin koottuine tietoineen ja mukavine anekdootteineen. Historiantutkijoille teos ei juuri tuo uutta, mikä ei liene tarkoituskaan. Jalovaaran kirja etenee aikajärjestyksessä käsitellen kaikki Suomen historian kaksitoista presidenttiä K. J. Ståhlbergista Sauli Niinistöön.

Kirjoittaja on koonnut presidenttien kirkkosuhdetta valaisevia tietoja pääosin aiemmista tutkimuksista, presidenttien julkaistuista päiväkirjoista ja muistelmista sekä muista painetusta lähteistä. Lähteiden vaietessa

pääaiheesta, Jalovaara on myös pyrkinyt kuvaamaan yleisemmin presidenttien uskontosuhtetta. Painettujen lähteiden tietoja tekijä on täydentänyt viiden presidentin ja kolmen piispan yksityiskokouksissa olevilla muutamilla kirjeillä. Kolmen viimeisen presidentin kohdalla esitys nojaa Jalovaaran tekemiin haastatteluihin. Lähihistorian tietoja tekijä on lisäksi saanut yhdeltä piispalta puhelimesta ja kolmelta piispalta sähköpostitse. Joidenkin presidenttien kohdalla tekijä on myös hyödyntänyt yksittäisiä sanomalehtikirjoituksia. Keskenään eritasoisesta aineistosta Jalovaara on saanut kudottua helppolukuisen kirjan, jonka eriluvut on mahdollista lukea myös itsenäisinä lyhyinä esseinä.

Parhaiten Jalovaara tuntee Urho Kekkosen, onhan hän kirjoittanut Kekkosen kirkkopoliittisesta roolista kaksikin tutkimusta. Tästä syystä Kekkos-luku perustuu monipuolisempaan aineistoon kuin kirjan muut jaksot. Ongelmallisimpia ovat kolmen viimeisimmän presidentin kuvaukset, joiden kohdalla Jalovaara on astunut tykkänään sivuun historian tutkijan roolistaan. Aikalaistoimijoiden haastatteluista tekijä on ottanut tiedot annettuina, esitys on analyysin sijaan pelkää kuvailua ja lähdekritiikki loistaa poissaolollaan.

Monet yksityiskohdat ovat hauskoja ja kirjan kerronta on paikoin viihdyttävää. Lukija saa tietää, että K. J. Ståhlberg oli kirkkosuhteissaan pragmaattinen, Lauri Relanderilla oli oma kirkollinen kuiskaajansa professori Antti J. Pietilässä, Kyösti Kallio oli näkyvästi uskonnollinen ja J. K. Paasikivi suorastaan vanhatestamentillinen. Mannerheim taas tunsivat viehtymystä ortodoksisuuteen. Kirkon kanssa muutaman kerran

kärhämöinyt Mauno Koivisto taas kummeksui kirkon politikointia, ja Martti Ahtisaari kansainvälistyi lähetysmailla. Kirkosta eronnut presidentti Halonen liittyi takaisin kirkkoon virkakautensa päätyttyä, ja Sauli Niinistö on lukenut piispa Jari Jolkkosen teologisia kirjoituksia.

Valitusta esitystavasta ja tutkimustehtävän puuttumisesta on seurannut, että varsinainen asia jää kauttaaltaan ohueksi. Syväluotaavaan analyysiin uskonnon tai kirkon merkityksestä presidentteille ei antauduta, vaan kirjoittaja tyytyy lähteittensä tiedonantojen niukkasanaiseen kommentointiin. Silloinkin kun Jalovaara esittää kiinnostavan kysymyksen, vastaus kysymykseen jää ilmaan ja lukijan itsensä pääteltäväksi. Jopa kirjoittajan parhaiten tuntemaan Kekkonen kohdalla tulkinta jää lukijalle. Kekkosesta Jalovaara kysyy, oliko tämä agnostikko, mutta jättää sekä kertomatta, mitä kysymyksiin tarkoittaa, että vastaamatta siihen.

Vuosituhaten vaihteessa toteutunut perustuslakiuudistus kavensi merkittävästi presidentin valtaoikeuksia. Kirkon ja valtion välisten siteiden yli vuosisadan ajan kestänyt vähittäinen purkamisen näkyi nyt siinä, että presidentti-instituution ja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon välille ei jäänyt käytännössä enää mitään entisestä valtiokirkollisesta riippuvuussuhteesta.

Kirkon ja valtion suhteiden muutoksen näkökulma on ollut Jalovaaralla selvästi mielessä, mutta kokoava ote rajoittuu kirjan johdantoon ja loppuluukuun. Johdannossa valaistaan Suomen valtionjohtamisen historiaa, ja sen alaluku "Kuninkaat ja tsaarit piispojen nimittäjänä" jo ennakoitulle

vaa: jokaisen presidentin kohdalla Kekkoseseen saakka käydään läpi valtionpäämiehen rooli piispojen nimittäjänä. Tämä osa presidenttien kirkkosuhtetta tulee kirjassa johdonmukaisimmin kuvatuksi.

Perustuslakiuudistukseen saakka presidentti pystyi käyttämään valtaansa kirkkoon erityisesti juuri piispanimitysten avulla. Menneisyydestä myös muistetaan parhaiten ne nimitykset, jotka saivat aikanaan poliittisen sävyn. Näin tapahtui, kun Kyösti Kallio nimitti Kuopion vuonna 1939 perustetun hiippakunnan ensimmäiseksi piispaksi Eino Sormusen toiselta vaalisijalta, ohi Väinö Malmivaaran. Kyösti Kallion seuraaja Risto Ryti taas päätyi Oulun piispanvaalissa 1943 toiseksi jääneen Väinö Malmivaaran nimittämiseen ohi opetusministerin ehdokkaan O. K. Heliövaaran.

Näitäkin paremmin muistetaan Urho Kekkosen päätös nimittää – valtioneuvoston esityksen mukaisesti kylläkin – Eero Lehtinen Lapuan hiippakunnan ensimmäiseksi piispaksi 1956, enimmäkseen saaneen Olavi Kareksen sijasta. Vuonna 1974 Kekkonen uusi "tempponsa" nimittämällä Kuopion hiippakunnan vaalissa ensimmäiseksi tulleen Jukka Malmivaaran sijasta piispaksi Paavo Kortekankaan. Jälkimmäinen jäikin historian viimeiseksi, jossa tasavallan presidentti poikkesi vaalijärjestyksestä. Kuten todettu, kaikissa näissä tapauksissa ilmaan jäi epäily, että kirkon ehdokkaan sivuuttaminen selittyi poliittisilla motiiveilla.

Ville Jalovaara on tunnettu ja tuottelias kirkkohistorian tutkija, jonka ilman muuta voi olettaa tekevän huolellista ja tutkimuksellisesti luotettavaa työtä myös silloin, kun kyse on laajan yleisön

käyttöön tarkoitettua tietokirjasta. Epätasaisesti koottu lähdepohja synnyttää kuitenkin kuvan liian nopeasti kokoonpannusta esityksestä. Hyvää tieteellistä käytäntöä tulisi soveltaa myös tietokirjoihin, mutta tässä suhteessa tekijä on kiireessään rikkonut sovittuja sääntöjä. Useassa kohtaa Jalovaara viittaa asiaa tutkineiden sijasta omiin kirjoituksiinsa.

Esimerkiksi kuvatessaan itseinäisyyden ajan alkua ja sisällissotaa, näitä koskevien tutkimusten sijasta kirjoittaja viittaa vuosia 1958–1962 käsittelevän väitöskirjansa johdantoon (s. 22, viite 28). Samaa tapaa on käytetty useissa kohdin, mutta sekin on tehty paikoin huolimattomasti. Edes omaan tutkimukseen viittaaminen ei ole aina luotettavaa. Mauno Koivistoä käsittelevässä luvussa kirjoittaja kertoo arkkipiispa Mikko Juvan äkkinäisestä erosta, ja John Vikströmin valinnasta tämän seuraajaksi, mutta dokumentoi tapahtunutta miten sattuu. Viittaamassaan kohdassa omaa tutkimustaan ei kerrota mitään sanotusta asiasta (s. 178, viite 11). Asiavirheitäkin kirjaan on jäänyt. O. I. Colliander ei ollut professori tullessaan valituksi Savonlinnan piispaksi, vaan Kuopion hiippakunnan piispa (s. 21). Viljami Kalliokoski taas oli evankelinen, ei herännäis-taustainen (s. 107). Yksittäiset asiavirheet yhdessä sattumanvaraisen dokumentoinnin kanssa ovat kiusallisia, sillä molemmat olisivat olleet kiireettömällä tutkijanotteella vältettävissä.

Teoksen otsikko *Myrskyä ja mystiikkaa* antaa odottaa varsin värikästä historiakerrontaa presidenttien ja kirkon suhteista, mutta jäljelle jää kirjan loppuluvun otsikon laimea sävy: ”Maltillisia myrskyjä ja hitunen mystiikkaa”.

Lukija jää kysymään, tuliko kirjan nimessä hieman liioiteltua. Toisaalta yksittäisten presidenttien uskonnollisuus tai kirkkosuhde ei ole niin kiinnostava kuin tästä kysymyksenasettelusta aukeava mahdollisuus kirkon ja valtion suhteiden muutoshistorian arviointiin laajemmin olisi. Erityisesti tässä suhteessa odotin Jalovaaran kirjalta enemmän. Kirkon ja valtion suhteiden kokonaisuudessa tasavallan presidentillä oli aikanaan keskeinen rooli, mutta selvästikään ei ole enää. Tarkkasilmäiselle lukijalle Jalovaaran kirjasta selviää, miten muutos vähitellen tapahtui. Kirjan ansioihin voi lukea sen, että se haastaa jatkossa tekemään tutkimusta, joka paneutuu tapahtuneen muutoksen syihin.

Ilkka Huhta
Kirkkohistorian professori
Itä-Suomen yliopisto

SARA R. FARRIS
In the Name of Women’s Rights: The Rise of Femonationalism. Durham, North Carolina: Duke University Press 2017. 258 s.

”Islam – – vetää vuosikymmeniä naisten oikeuksia vessanpöntöstä alas”. Nämä sanat lausui islamvastaisuudestaan tunnettu Alankomaiden Vapauspuolueen puheenjohtaja Geert Wilders, mutta vastaavia esimerkkejä ei tarvitse hakea ulkomailta. Äärioikeiston nousun ytimessä läpi Euroopan on ollut juuri islaminvastaisuus. Tämä on saanut valtavirran yh-

teiskuntatieteilijätkin heräämään uskonnon rooliin maallistuneissa yhteiskunnissa. Eikä tämä koske vain tutkijoita. Edelleen vain harva suomalainen on koskaan puhunut muslimin kanssa, mutta lähes jokaisella on mielipide islamista.

Goldsmiths Collegessa Lontoon yliopistossa vaikuttavan sosiologi Sara R. Farrisin kirja *In the Name of Women’s Rights* pureutuu siihen, kuinka islaminvastaisuudessa yhdeksi keskeiseksi puhe- tavaksi on muodostunut naisten oikeuksien puolustaminen. Feminististen teemojen hyödyntämistä islaminvastaisuissa kampanjoissa Farris kutsuu *femonationalismiksi*. Hän tiivistää, että femonationalismi on ”sukupuolten tasa-arvon ksenofobista mobilisointia”. Kirjan keskeinen argumentti on, että kyseessä ei ole yksistään äärioikeistolainen ilmiö, vaan femonationalismin alla yhdistyvät äärioikeisto, osa feministeistä ja sukupuolten tasa-arvoa ajavista byrokraateista (”femokraateista”), sekä uusliberalismin kannattajat. Äärioikeisto haluaa suojella valkoisia naisia muslimimiehiltä, jotka esiintyvät äärioikeiston puheissa lähinnä raiskaajina. Joidenkin feministien ja uusliberaalien poliitikoiden puheessa taas musliminaiset pitää pelastaa muslimimiehiltä ja heidän tukahduttavalta uskonoltaan. Analysoimalla Ranskan, Alankomaiden ja Italian poliittista kenttää Farris osoittaa, miten näiden eri toimijoiden *konvergenssi*, eli risteymä tai rinnakkaiskehitys, muodostaa femonationalismin ytimen. Ranskan osalta myös Johanna Konttorin väitöskirja 2000-luvun huivikiistoista tukee Farrisin argumenttia: musliminaisten huivin käytön vastustaminen ei ollut äärioikeistolaisen *Front Nationalin* aikaansaannos, vaan sitä